

Anna Hyrchała*

Jacek Górski, Paweł Jarosz (red.), *Wielofazowe osady kultury mierzanowickiej w Targowisku i Zakrzowcu na Pogórzu Wielickim (= Via Archaeologica. Źródła do badań wykopaliskowych na trasie autostrady A2 w Małopolsce)*. Kraków: Krakowski Zespół do Badań Autostrad 2015; 261 stron

Publikacja jest kolejnym tomem wydanym przez Krakowski Zespół do Badań Autostrad w ramach serii *Via Archaeologica*. Jest to jednocześnie trzeci i ostatni tom, w którym zaprezentowano materiały zabytkowe z wielokulturowej osady na stanowiskach 10 i 11 w Targowisku. W poprzednich tomach opisano materiały starsze, identyfikowane z osadnictwem z epoki kamienia (Zastawny 2014) oraz materiały młodsze (Górski 2014). W omawianej książce opublikowano zabytki należące do kultury mierzanowickiej z wczesnej epoki brązu.

Publikację otwiera wstęp redaktorów, Jacka Górskiego i Pawła Jarosza, którzy omawiają dwa kompleksy osadnicze znajdujące się na Pogórzu Wielickim. Pierwszym z nich jest osada położona w obrębie stanowisk 10 i 11 w Targowisku (gm. Kłaj), natomiast drugim – osada obejmująca stanowiska 6 i 8 w Zakrzowcu oraz stanowisko 16 w Zagórze.

W kolejnym rozdziale, stanowiącym niejako kontynuację wstępu, Tomasz Kalicki podejmuje próbę rekonstrukcji środowiska naturalnego w początkach epoki brązu. W oparciu o analizy paleobotaniczne i geomorfologiczne oraz przedstawione diagramy palinologiczne i profile geologiczne, autor rekonstruuje warunki środowiskowe, w jakich funkcjonowały społeczności kultury mierzanowickiej na omawianym terytorium.

Dalsza część publikacji podzielona jest na dwie części poświęcone osadom w Targowisku i Zakrzowcu.

Część dotyczącą badań archeologicznych prowadzonych w Targowisku rozpoczyna rozdział autorstwa Jacka Górskiego i Bartłomieja Koniecznego. Zamieszczono tam informacje o położeniu geograficznym, opisano historię

badań, a także wymieniono wszystkie fazy osadnicze tego wielokulturowego stanowiska.

W kolejnym rozdziale Jacek Górski prezentuje osadę kultury mierzanowickiej na stanowiskach 10 i 11 przez pryzmat poszczególnych kategorii obiektów nieruchomych i zabytków ruchomych. Tę część ilustrują liczne wykresy statystyczne oraz ryciny, na których przedstawiono wybór form morfologicznych naczyń kultury mierzanowickiej.

Na stanowisku odkryto 294 jamy zasobowe, 16 jam gospodarczych, 3 dolki posłupowe i 8 skupisk ceramiki. Wszystkie obiekty przeanalizowano pod względem kształtu w przekrojach i rzutach, rodzaju wypełnika oraz głębokości. Wyniki analiz opisano i przedstawiono na wykresach. W dalszej części rozdziału przeprowadzono analizę formalną ok. 5000 fragmentów ceramiki. Wyróżniono amfory, dzbany/kubki, garnki i misy. Sklasyfikowano również zdobnictwo powierzchni. Autor rozdziału skorzystał ze schematów prezentowanych w publikacjach poświęconych kulturze mierzanowickiej (Kadrow, Machnik 1997). Omówiono także cechy technologiczne analizowanego zbioru. Podsumowaniem tej części opracowania jest interpretacja kulturowo-chronologiczna i przestrzenno-funkcjonalna stanowiska w Targowisku. Autor przeprowadził próbę fazowania obiektów na stanowisku, uzupełnioną rycinami z rozkładem poszczególnych cech. Do fazy klasycznej przyporządkowano nieliczny materiał zabytkowy. Większość obiektów nieruchomych z tego zbioru reprezentuje fazę późną kultury mierzanowickiej. Na podstawie analizy stylistycznej materiału ceramicznego wyróżniono współwystępujące cechy grupy pleszowskiej,

* Muzeum im. ks. St. Staszica w Hrubieszowie, ul. 3-go Maja 11, 22-500 Hrubieszów, e-mail: ahyrchała@gmail.com

giebułtowskiej i samborzeckiej z wpływami kultury Otomani-Füzesabony. Obiekty nieruchome to w dużej mierze jamy zasobowe rozlokowane w 2 skupiskach: A i B. Relacje stratygraficzne zaobserwowano bardzo rzadko. Zwrócono uwagę na przykłady liniowego usytuowania jam, co może świadczyć o planowym systemie gospodarki przestrzennej. Czas funkcjonowania osady określono na ok. 300 lat, natomiast, ze względu na niedostatek informacji źródłowych, nie zaproponowano modelu jej funkcjonowania. Rozdział uzupełniono tabelą z danymi obiektów, wyborem kolorowych fotografii rzutów i profili jam oraz, tablicami, na których przedstawiono obiekty i pochodzące z nich zabytki.

W kolejnym rozdziale Jarosław Wilczyński analizuje kamienny materiał zabytkowy pochodzący z osady w Targowisku. Poszczególne kategorie kamiennych przedmiotów opisano z zachowaniem podziału na skupiska obiektów, z których pozyskano odpowiednio 55 oraz 173 wyroby. Materiał zbadano pod względem surowcowym, technologicznym i morfologicznym, zestawiając dodatkowo wszystkie zabytki w tabelach. Na końcu rozdziału umieszczono tablice z wyborem przedmiotów podzielonych na poszczególne fazy kultury mierzanowickiej.

Ostatni rozdział poświęcony osadzie w Targowisku zawiera analizę paleobotaniczną autorstwa Marii Lityńskiej-Zajac, Krystyny Wasylikowej, Zofii Tomczyńskiej, Katarzyny Cywy oraz Ewy Madeyskiej. Analizę i interpretację szczątków roślinnych uzupełniono szczegółowym zestawieniem tabelarycznym.

Kolejna, zasadnicza, część publikacji dotyczy stanowiska 6 w Zakrzowcu, w którego skład wchodziły, początkowo traktowane oddzielnie, stanowiska 6 i 8 w Zakrzowcu oraz stanowisko 16 w Zagórze.

Analizę osadnictwa kultury mierzanowickiej przeprowadził Paweł Jarosz. W rozdziale przedstawiono historię badań, położenie geograficzne osady, a w dalszej części pracy skupiono się na analizie 26 obiektów nieruchomych. Wykonano także analizę zabytków ruchomych. Ze względu na formę w materiale ceramicznym wyróżniono kubki, garnki i misy. Analogicznie do poprzedniej części opracowania omówiono zdobnictwo, cechy makromorfologiczne i technologiczne ceramiki. Wyniki badań przedstawiono również na wykresach. W następnej części rozdziału znajdują się uwagi na temat chronologii i organizacji funkcjonalnej stanowiska. Informacje te uzupełniają 4 oznaczenia radiowęglowe. Na stanowisku wyróżniono dwie fazy osadnictwa – fazę wczesną i późną kultury mierzanowickiej. Do fazy wczesnej zaliczono 3 obiekty oraz nieliczny zabytkowy materiał ruchomy. Według autora w tym okresie

funkcjonowały co najmniej dwa domostwa. Natomiast z fazą późną łączone są 3 strefy osadnicze rozmieszczone (położone?) w znacznych odległościach (od siebie?), gdzie mogły funkcjonować 2 lub 3 zagrody. W fazie tej wystąpił materiał łączony stylistycznie z grupą pleszowską i szarbiańską. Na podstawie charakterystyki materiałów oraz oznaczeń radiowęglowych podjęto próbę uściślenia chronologii grupy pleszowskiej na 2 etapy – młodszy (1900-1750 BC) i starszy (1750-1600 BC). Rozdział, podobnie jak w części poświęconej Targowisku, uzupełniono tabelą z danymi obiektów nieruchomych oraz tablicami z rysunkami obiektów oraz, odkrytych w nich, zabytków ruchomych.

Kolejną kategorią zabytków pochodzących ze stanowiska w Zakrzowcu zajęli się Damian Stefański. Z analizy surowcowej i technologicznej zabytków krzemienych (61 wyrobów pochodzących z wypełnisk jam oraz 389 wyodrębnionych z całego inwentarza) wynika, że nie stanowią one zespołu homogenicznego, ale wpisują się w pojęcie krzemieniarstwa schyłkowego z wczesnej epoki brązu. Rozdział ten zilustrowany jest tablicami z wybranymi zabytkami krzemienymi ze stanowiska w Zakrzowcu.

Analogicznie do części pierwszej, drugą część książki kończy rozdział autorstwa Marii Lityńskiej-Zajac, Zofii Tomczyńskiej, Katarzyny Cywy, Krystyny Wasylikowej oraz Ewy Madeyskiej, poświęcony badaniom archeobotanicznym materiałów roślinnych. Podsumowaniem całej publikacji są dwa ostatnie rozdziały.

W rozdziale autorstwa Tomasza Kalickiego, Jacka Górskiego, Pawła Jarosza oraz Marii Lityńskiej-Zajac przedstawiono interakcję człowieka ze środowiskiem na omawianym terenie. Poruszono zagadnienie intensywności zasiedlenia, oceny liczby mieszkańców i zagród, roślinności oraz charakteru upraw.

Natomiast w ostatnim rozdziale Jacek Górski oraz Paweł Jarosz podsumowują badania nad chronologią i taksonomią kultury mierzanowickiej w międzyrzecku Wisły i Raby. Porównują materiał z Targowiska i Zakrzowca na tle innych stanowisk z tego obszaru geograficznego, szczegółowo analizując analogie w materiale ceramicznym. We wnioskach przedstawiają poszczególne grupy kultury mierzanowickiej odnotowane na tym terenie (grupę giebułtowską, samborzecką, szarbiańską oraz pleszowską) wraz z analogiami do terenów znacząco od nich oddalonych (podobieństwa do kultury Otomani-Füzesabony). Rozdział zamykają oznaczenia radiowęglowe przedstawione w tabeli i na wykresie kalibracyjnym.

Omawiana publikacja bardzo dobrze wpisuje się w schemat wydawniczy *Via Archaeologica*. W przejrzysty sposób przedstawiono w niej materiały pozyskane

podczas badań autostradowych, uzupełniając cykl opisanych wcześniej stanowisk, a w tym konkretnym przypadku, zamykając opracowanie stanowiska w Targowisku. Zaprezentowanie w książce dwu osad kultury mierzanowickiej, oddalonych od siebie o 10 km, narzuciło podział publikacji, dzięki któremu autorzy mogli czytelnie przedstawić i podsumować uzyskane informacje na temat osadnictwa i jego wpływu na środowisko. Zauważalny jest brak oznaczeń radiowęglowych dla stanowiska w Targowisku, na którym odkryto i przebadano zdecydowanie więcej obiektów. Nie może być to jednak zarzut do autorów publikacji, a raczej sugestia dla autorów badań wykopaliskowych. Widoczna jest dysproporcja w zawartości planów stanowisk w Targowisku i Zakrzowcu, znajdujących się pod opaską okładki. Na planie pierwszego zaznaczono wyłącznie obiekty kultury mierzanowickiej. Nie pozwala to na zaobserwowanie interakcji, jakie mogły zajść pomiędzy obiektami

omawianej kultury a młodszymi obiektami kultury lużyckiej. Natomiast plan stanowiska w Zakrzowcu, zawierający wszystkie odkryte tam obiekty, pozwala na analizę obiektów kultury mierzanowickiej w szerszym kontekście tego wielokulturowego stanowiska. Niewątpliwą zaletą publikacji jest dodanie do wszystkich rozdziałów streszczeń w języku angielskim oraz uzupełnienie w tym języku podpisów do rycin, tabel i tablic. Mapy i plany zamieszczone w poszczególnych rozdziałach, a także pod opaską okładki dobrze ilustrują obraz rozplanowania przestrzennego osad. Przystępne w odbiorze tabele i tablice pozwalają w łatwy sposób uzyskać więcej informacji o obiektach opisanych w tekście. Zapisany na CD katalog pozwala na łatwe wyszukiwanie konkretnych fragmentów ceramiki opisywanych w tekście. Jest to bardzo dobra publikacja źródłowa, mogąca stanowić doskonałą bazę wyjściową do dalszych analiz porównawczych.

Bibliografia

Górski J. (red.) 2014. *Kompleks osadniczy kultury lużyckiej w Targowisku, stan. 10-12, pow. wielicki* (= *Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce*). Kraków: Krakowski Zespół do Badań Autostrad.

Kadrow S., Machnik J. 1997. *Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny* (= *Prace Komisji*

Archeologicznej PAN. Oddział w Krakowie 29). Kraków: Polska Akademia Nauk Oddział w Krakowie.

Zastawny A. (red.) 2014. *Targowisko, stan. 10, 11, osadnictwo z epoki kamienia* (= *Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce*). Kraków: Krakowski Zespół do Badań Autostrad.